

Ks. PIOTR SIERZCHUŁA\*

RENEANS OSOBY KARD. AUGUSTA HLONDA –  
CZYLI JEGO ŻYCIE, DZIAŁALNOŚĆ I NAUCZANIE  
W WYBRANYCH PUBLIKACJACH

Kard. August Hlond, obok kard. Stefana Wyszyńskiego i papieża Jana Pawła II, znajduje się wśród największych osobistości polskiego Kościoła XX w. Wynika to m.in. z faktu, że był postacią, która nad wyraz wyprzedzała swoje czasy. Widoczne to było w powszechnym przekonaniu, które wzmocniło się po jego śmierci, że był to człowiek wybitny, wielki<sup>1</sup>. Doskonale zdawała sobie z tego sprawę także komunistyczna władza w Polsce, która w osobie kardynała dostrzegała zagrożenie, dlatego cechował ją negatywny stosunek do niego. Z tego też powodu wiedza o życiu prymasa, jego osiągnięciach oraz głębokiej wierze przez wiele lat nie mogła się przebić do szerszego grona odbiorców. Dopiero zmiana systemu politycznego ożywiła zainteresowanie zarówno środowisk naukowych, jak i wiernych Kościoła katolickiego tą osobistością<sup>2</sup>.

Wiele materiałów dotyczących kard. Hlonda przeminęłoby bezpowrotnie w okresie komunistycznym, gdyby nie zaangażowanie osób bliskich prymasowi oraz tych, którzy podjęli pracę nad jego postacią w późniejszym okresie. Zbierali oni

---

\* Piotr Sierzchuła – kapłan archidiecezji wrocławskiej, doktorant Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; e-mail: piotrsi@o2.pl.

<sup>1</sup> Zob. J. PIWOWARCZYK. *Żaloba Kościoła w Polsce*. „Tygodnik Powszechny” 189:1948 nr 44 s. 1.

<sup>2</sup> Zob. S. ZIMNIAK. *Prymas Polski Kardynał August Hlond na forum międzynarodowym*. Warszawa 2014 s. 7.

bowiem materiały i spisywali relacje o kardynale<sup>3</sup>. Ułatwiło to rozpoczęcie w 1991 r. procesu beatyfikacyjnego sługi Bożego, który po zatwierdzeniu przez Komisję Teologiczną Kongregacji ds. Kanonizacyjnych dokumentu ukazującego heroiczność cnót wkroczył w decydujący etap.

Dzięki procesowi beatyfikacyjnemu obserwujemy swoisty renesans zainteresowania osobą kard. Hlonda. Dostrzegane jest to w liczbie różnych publikacji czy artykułów ostatnich 30 lat, które opisują jego życie, działalność i nauczanie. Postać kardynała ciągle zaskakuje, m.in. dzięki aktualności jego myśli. Potrafił bowiem trafnie odczytać i przewidzieć rzeczywistość, jak choćby problem współczesnej emigracji.

## 1. ŻYCIORYS AUGUSTA HLONDA

August Hlond urodził się 5 lipca 1881 r. w Brzęczkowicach k. Mysłowic na Górnym Śląsku. Pochodził z wielodzietnej i ubogiej rodziny, która dbając o należyte wychowanie i wykształcenie swoich dzieci, wysłała dwóch najstarszych synów do gimnazjum salezjańskiego pod Turynem we Włoszech. Pobyt w tamtejszej szkole poskutkował wstąpieniem Augusta do Towarzystwa Chrystusowego. Decyzją przełożonych wyjechał do Rzymu, gdzie w 1900 r. uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie Gregoriańskim, a później do Oświęcimia, gdzie podjął pracę jako wychowawca i nauczyciel. W 1905 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Anatola Nowaka. Od tamtej pory posługiwał w Krakowie, Przemyślu, a także w Wiedniu, gdzie poznał późniejszego papieża Achillesa Rattiego<sup>4</sup>. Po zakończeniu I wojny światowej została mu powierzona funkcja inspektora nowo utworzonej prowincji austriacko-węgierskiej salezjanów.

W 1922 r. Ojciec Święty Pius XI mianował go administratorem apostolskim Górnego Śląska. W tym okresie dał się poznać jako dobry organizator zarówno życia duchowego, jak i duszpasterskiego. Przyczynił się do koronacji obrazu Matki Bożej w Piekarach Śląskich. Do wielu jego inicjatyw można zaliczyć m.in. założenie Kółka Pisarzy, Towarzystwa Naukowego czy tygodnika katolickiego „Gość Niedzielny”<sup>5</sup>. Jego zaangażowanie i poświęcenie nie pozostało bez echa i w 1925 r. został pierwszym biskupem diecezji katowickiej.

<sup>3</sup> Zob. J. PIETRZAK. *Pełnia Prymasostwa. Ostatnie lata Prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda 1945-1948*. T. 2. Poznań 2009 s. 933.

<sup>4</sup> Zob. *Kardynał założyciel August Hlond: listy i konferencje ojca Ignacego Posadzego współzałożyciela Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej o Kardynale Założycielu kierowane do chrystusowców*. Red. W. Necel, J. Konieczny. Poznań 1995 s. 45.

<sup>5</sup> Zob. G.B. SZEWCZYK. *Literacka twórczość Kardynała Augusta Józefa Hlonda*. W: *Ksiądz kardynał dr August Hlond Prymas Polski. Działalność i dzieła. Materiały posesyjne*. Katowice 1998 s. 15.

Niecały rok później, po śmierci kard. Edmunda Dalbora, został mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim oraz wyniesiony do godności prymasa Polski. W 1927 r. papież Pius XI ustanowił go kardynałem, a biret kardynalski wręczył mu prezydent RP Ignacy Mościcki. Stanowiło to nawiązanie do wcześniejszej tradycji, według której wprowadzenie na taki urząd należało do kompetencji monarchy<sup>6</sup>.

Przewodząc Kościołowi w Polsce, August Hlond kładł nacisk na duszpasterstwo rodaków przebywających za granicą. Temu celowi służyło założone przez niego Towarzystwo Chrystusowe dla Wychodźców. By popularyzować społeczną naukę Kościoła, powołał Radę Społeczną przy Prymasie Polski. Był zwolennikiem rozwoju szkolnictwa, czego wyrazem było utworzenie Katolickiej Szkoły Społecznej, Katolickiej Szkoły Pielęgniarek, Studium Wychowawczego i Instytutu Wyższej Kultury Religijnej<sup>7</sup>. Przewodził wielu inicjatywom, takim jak: reforma Zgromadzenia Braci Serca Jezusowego czy powstanie Towarzystwa Pracy Betańskiej. Wiele razy reprezentował papieża, m.in. w Międzynarodowym Kongresie Chrystusa Króla w Poznaniu.

Kiedy wybuchła II wojna światowa na prośbę władz cywilnych oraz po konsultacji z nuncjuszem apostolskim udał się do Rzymu, by stać się rzecznikiem napadniętej ojczyzny. Wewnętrznie rozdarty, podjął w 1939 r. próbę powrotu do własnego kraju. Starania te, wskutek uznania go przez hitlerowskie Niemcy za *persona non grata*, zakończyły się niepowodzeniem. Przebywając na wygnaniu, zarówno w Wiecznym Mieście, Lourdes czy w Sabaudii, wielokrotnie starał się ukazywać światu dramat i okropności wojny, domagał się też prawa oraz sprawiedliwości dla Rzeczypospolitej<sup>8</sup>. Swoją aktywność w tym okresie uwydatnił licznymi wywiadami, artykułami oraz współtworząc raporty krytyczne dla okupanta niemieckiego.

W 1944 r. został wywieziony z Hautecombe (Sabaudia), a następnie przewieziony do Paryża, gdzie trafił do więzienia. Tam próbowano nakłonić go, by w zamian za możliwość powrotu do kraju zachęcił ludność polską do przeciwstawienia się Armii Czerwonej, czego stanowczo odmówił<sup>9</sup>. Stamtąd trafił do Bar-Le-Duc, a następnie do Wiedenbrück. W areszcie przebywał do 8 kwietnia 1945 r., czyli do momentu wyzwolenia przez wojska amerykańskie. Po odzyskaniu wolności udał się do Paryża, a następnie do Rzymu. Podczas pobytu w Stolicy Apostolskiej

---

<sup>6</sup> Zob. A. HLOND. *Przemówienie z okazji otrzymania biretu kardynalskiego z rąk Prezydenta RP, prof. Ignacego Mościckiego*. W: *August Kardynał Hlond, Prymas Polski. Dzieła. Nauczanie 1897-1948*. T. 1. Red. J. Konieczny. Toruń 2014 s. 188.

<sup>7</sup> Zob. K. DOPIERAŁA. *August Kardynał Hlond – pasterz archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej*. W: *Kardynał August Hlond 1881-1948*. Red. M. Grygiel. Poznań 2010 s. 60.

<sup>8</sup> Zob. S. LANDREY. *Obowiązek powinien górować nad głosem serca i nad własnymi łzami*. W: *Kardynał August Hlond Prymas Polski. Współcześni wspominają*. Red. W. Necel. Poznań 2006 s. 100.

<sup>9</sup> Zob. R. BRZEZIŃSKA. *Ku zwycięstwu*. Ząbki 2004 s. 83-84.

uzyskał od Ojca Świętego specjalne pełnomocnictwa, które umożliwiły mu unormowanie stosunków kościelnych w Polsce<sup>10</sup>.

Prymas August Hlond powrócił do ojczyzny 20 lipca 1945 r. Od razu przystąpił do ciężkiej pracy duszpasterskiej i administracyjnej, polegającej m.in. na organizacji administracji kościelnej, zwłaszcza na ziemiach dotychczas znajdujących się na terytorium niemieckim. W 1946 r. papież Pius XII mianował go metropolitą warszawskim, pozostawiając jednocześnie na stolicy prymasowskiej w Gnieźnie.

Kardynał zmarł niespodziewanie 22 października 1948 r. w szpitalu Sióstr Elżbietanek w Warszawie. Mimo wielu niejasności związanych z jego śmiercią, przyjmuje się, że bezpośrednią przyczyną zgonu były komplikacje pooperacyjne. Jego ciało zostało pochowane w warszawskiej katedrze św. Jana, a serce spoczęło w katedrze gnieźnieńskiej<sup>11</sup>. Prymas był człowiekiem niezwykle zasłużonym dla Rzeczypospolitej, czego wyrazem było przyznanie mu w okresie międzywojennym Orderu Orła Białego.

## 2. FENOMEN POSTACI KARD. AUGUSTA HLONDA

Biografia kard. Hlonda jest zatem nie tylko niezwykle interesująca, ale także niesamowicie ważna dla badania dziejów Kościoła w Polsce, a zwłaszcza na Górnym Śląsku. Był to bowiem człowiek, który sprawował swoją posługę w czasach niezwykle trudnych, zarówno dla ojczyzny, jak i Kościoła. Jego dzieciństwo i młodość przypadły na lata rozbiorów, większa część kapłaństwa na okres odbudowania zagrabionej państwowości, zaś funkcję prymasa przyszło mu pełnić w ojczyźnie, która oprócz wolności zasmakowała także wojny i komunizmu. Jednakże, jak zauważył kard. Wyszyński:

Wszystkim nam wydawało się, że był najlepiej przygotowany do wypełnienia zadania, niezwykle trudnego, które Prymasowi Polski przypadło w Polsce ówczesnej<sup>12</sup>.

Nie dziwi zatem, że tak bogata historia życia kard. Hlonda, po okresie komunistycznej stagnacji, stała się przedmiotem współczesnych badań i dociekań, które obejmują także jego działalność i nauczanie. Spowodowane jest to dwoma głównymi czynnikami. Przede wszystkim toczący się proces beatyfikacyjny sługi

<sup>10</sup> Zob. J. PIETRZAK. *Rola prymasa Hlonda w ustanowieniu polskiej administracji kościelnej na ziemiach przyłączonych do Polski po II wojnie światowej. Trudne odkrywanie faktów*. W: *Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej*. Red. W. Kucharski. Wrocław 2013 s. 33.

<sup>11</sup> Zob. PIETRZAK. *Pełnia Prymasostwa* s. 920-926.

<sup>12</sup> „...z głęboką perspektywą w dal”. *Przemówienia, kazania i wspomnienia Sługi Bożego kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski o Słudze Bożym kard. Augustynie Hlondzie, Prymasie Polski*. Red. W. Necel. Szczecin 1998 s. 47.

Bożego utrwalił przekonanie o jego wielkim znaczeniu dla losów Kościoła i Polski w pierwszej połowie XX w. Oprócz tego trzeba pamiętać o licznych wskazaniach kardynała, które mimo upływu lat wciąż zachowują niezwykłą aktualność. Dotyczą one m.in. nie tylko wcześniej wymienionego problemu współczesnej emigracji, ale także funkcji Kościoła w państwie i relacji pomiędzy nimi, zagrożeń, jakie niesie współczesny świat dla wiary czy też stosunku do uchodźców i formy pomocy im. Badania prowadzone przez środowiska naukowe nad postacią prymasa przedstawiane są w formie publikacji, które bazują na wielu tekstach źródłowych. Powstałe w ten sposób teksty i opracowania przyczyniają się do szerzenia kultu kard. Hlonda oraz do przybliżania jego myśli szerszemu gronu odbiorców.

### 3. ANALIZA PODSTAWOWYCH ŹRÓDEŁ I OPRACOWAŃ

Do podstawowych tekstów źródłowych, umożliwiających pracę nad życiem, nauczaniem i działalnością prymasa, należą tzw. *Acta Hlondiana*. Jest to monumentalny zbiór ponad 100 tomów maszynopisu, który zawiera pisma, korespondencję i różnorodnego rodzaju dokumenty związane z kard. Hlondem. Tworzą one trzy podstawowe działy tego dzieła. O wielkości tej pracy świadczy fakt, że każdy z tomów zawiera około 300 stron.

Powstanie wielotomowego zbioru *Acta Hlondiana* zawdzięczamy ks. S. Kosińskiemu, który poświęcił niemałą część swojego życia na poszukiwanie owych pism zarówno w archiwach, jak i zbiorach prywatnych<sup>13</sup>. Dość szeroko omówiony sposób powstania tego materiału źródłowego oraz jego treści zawarty jest w jednym z artykułów ks. Kosińskiego<sup>14</sup>. Podana jest tam również lokalizacja *Acta Hlondiana*, która z biegiem czasu uległa dezaktualizacji. Na dzień dzisiejszy zbiór ten znajduje się w kilku egzemplarzach w różnych stronach Polski. Poszyczyć się nim może Archiwum Archidiecezjalne oraz Archiwum Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu, Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie oraz Archiwum Zgromadzenia Salezjańskiego w Pile.

Do znaczących źródeł warto zaliczyć również te, które zawierają zbiór tekstów z nauczania prymasa Hlonda. Do ich powstania w dużej mierze przyczynili się księża z zakonów, z którymi kardynał był związany, a więc z Towarzystwa św. Franciszka Salezego oraz Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. Niewątpliwie jedną z ważniejszych publikacji jest dzieło opracowane przez ks. J. Konicznego *Dzieła. Nauczanie 1897-1948*<sup>15</sup>, którego w 2014 r. ukazało się drugie

<sup>13</sup> Zob. J. PIETRZYKOWSKI. *Początki i dzieje Wyższego Seminarium Duchownego w Łądzie*. „Seminare” 14:1998 s. 81.

<sup>14</sup> Zob. S. KOSIŃSKI. *Acta Hlondiana*. W: *Kardynał August Hlond Prymas Polski. Współcześni wspominają* s. 145-153.

<sup>15</sup> Zob. *August kardynał Hlond, Prymas Polski. Dzieła. Nauczanie*.

wydanie. Znajdują się w nim pisma kardynała pochodzące z różnych czasopism czy ważniejszych publikacji, zebrane w pięciu częściach. Oprócz tego dzieła są również te, wydane w latach wcześniejszych. Do najbardziej znanych zaliczyć można m.in. *Daj mi dusze*<sup>16</sup>, gdzie znajduje się wybór pism i przemówień. Jak zaznacza sam autor, jest to kolejna publikacja obejmująca tę dziedzinę. Wcześniej bowiem ukazały się książki: *Z prymasowskiej stolicy*<sup>17</sup> oraz *Na straży sumienia narodu*<sup>18</sup>. Zarówno jedna, jak i druga zawierają listy pasterskie kard. Hlonda<sup>19</sup>. Nie sposób zapomnieć o książce *Z notatnika Kardynała Augusta Hlonda*<sup>20</sup>, która składa się z osobistych notatek spisywanych na przestrzeni lat. Dają one szansę poznania przemyśleń prymasa dotyczących różnych dziedzin życia społecznego i religijnego.

Znaczącym źródłem w badaniach postaci Augusta Hlonda jest także przebogaty zbiór jego korespondencji. Jak już wcześniej zostało zauważone, w dużej mierze znajduje się ona w *Acta Hlondiana*. Jednak podejmowane były próby jej usystematyzowania. Przykładem tego jest publikacja, która ukazała się przy wsparciu Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, pod tytułem *Korespondencja Augusta Hlonda i Józefa Gawliny w latach 1924-1948*<sup>21</sup>. Obejmuje ona m.in. problematykę duszpasterstwa wojskowego, konfliktów polsko-niemieckich czy czasu II wojny światowej.

Kolejnym źródłem informacji o prymasie Polski są także wspomnienia tych, którzy spotkali go na swojej drodze życiowej. Do tej pory ukazało się parę takich publikacji, głównie w formie książkowej. Warto wspomnieć o kilku. Dużą wartość ma świadectwo następcy kard. Hlonda na urzędzie prymasa Polski. Autor w książce *...z głęboką perspektywą w dal. Przemówienia, kazania i wspomnienia*<sup>22</sup> zebrał słowa kard. Stefana Wyszyńskiego, wygłoszone przy okazji kolejnych rocznic śmierci, różnych okoliczności czy świąt kościelnych. Kolejną pozycją jest książka *Kardynał założyciel August Hlond*<sup>23</sup>, która zawiera listy i konferencje o. I. Posadzego. Jest to o tyle ważna publikacja, że zawiera świadectwo osoby, która współuczestniczyła w tworzeniu Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. Następną książką zawierającą wspomnienia osób, które spotkały się z prymasem, jest pozycja *Kardynał August Hlond Prymas Polski. Współcześni*

---

<sup>16</sup> Zob. A. HLOND. *Daj mi dusze. Wybór pism i przemówień 1897-1948*. Oprac. S. Kosiński. Łódź 1979.

<sup>17</sup> Zob. TENŻE. *Listy pasterskie*. Poznań 1936.

<sup>18</sup> Zob. TENŻE. *Na straży sumienia narodu*. Warszawa 1999.

<sup>19</sup> Zob. S. KOSIŃSKI. *Przedmowa*. W: *Daj mi dusze* s. 9-10.

<sup>20</sup> Zob. A. HLOND. *Z notatnika Kardynała Augusta Hlonda*. Oprac. W. Necel. Poznań 1995.

<sup>21</sup> Zob. *Korespondencja Augusta Hlonda i Józefa Gawliny w latach 1924-1948*. Oprac. J. Myszor, J. Konieczny. Katowice 2003.

<sup>22</sup> Zob. „...z głęboką perspektywą w dal”.

<sup>23</sup> Zob. *Kardynał założyciel August Hlond*.

wspominają<sup>24</sup>. Oparta jest ona na materiale obecnym w *Acta Hlondiana*, a wśród zgromadzonych wypowiedzi są świadectwa zarówno księży, jak i siostr zakonnych.

Dużo informacji na temat nauczania kard. Hlonda przynoszą publikacje próbujące zmierzyć się z jego koncepcjami politycznymi i społecznymi. Szczególnie istotne są opracowania na temat nauczania społecznego prymasa Polski. Do jednego z najstarszych należy dzieło E. Jarry *Nauka społeczna Kardynała Augusta Hlonda Prymasa Polski*<sup>25</sup>. Dużo „młodszą” publikacją jest praca zbiorowa Ks. *Kardynał August Hlond – społeczny wymiar nauczania*<sup>26</sup>, w której autorzy podejmują refleksję nad różnymi aspektami tejże nauki. T. Serwatka w swojej książce *Koncepcje społeczno-polityczne Prymasa Polski Augusta Hlonda (1926-1948)*<sup>27</sup> podejmuje zagadnienie stosunku prymasa do istotnych problemów narodu i państwa. Mniej więcej w tym samym czasie ukazała się pozycja *Spółeczno-polityczna działalność prymasa Polski Augusta Hlonda w latach 1939-1945*<sup>28</sup>, która porusza temat działalności publicystycznej i charytatywnej prymasa oraz jego stosunku do polskiej emigracji i uchodźców wojennych.

Szczególnie istotne pozycje na temat życia i nauczania kard. Augusta Hlonda powstają przy okazji różnych prac naukowych prowadzonych na uczelniach w kraju i za granicą, jak i przy okazji organizowanych sympozjów naukowych. Do takich publikacji możemy zaliczyć wydane prace magisterskie czy doktorskie, a wśród nich m.in. *Maryjny wymiar duszpasterskiej posługi kardynała Augusta Hlonda*<sup>29</sup>. Za przykład materiałów powstających po różnych sesjach naukowych mogą posłużyć te, które były organizowane chociażby przez Wszechnicę Górnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk im. Walentego Różdzieńskiego w Katowicach<sup>30</sup>. Dużą wartość mają także materiały próbujące opisać działalność kard. Hlonda w poszczególnych okresach, m.in. *Ks. August Hlond na Górnym Śląsku 1922-1926*<sup>31</sup>, gdzie zawarte są listy pasterskie, odezwy i przemówienia. Warta zauważenia jest również pozycja *Kościół w Poznaniu – czasy biskupa Jordana i kardynała Augusta*

<sup>24</sup> Zob. *Kardynał August Hlond Prymas Polski. Współcześni wspominają*.

<sup>25</sup> Zob. E. JARRA. *Nauka społeczna kardynała Augusta Hlonda Prymasa Polski*. b.m. 1958.

<sup>26</sup> Zob. Ks. *Kardynał August Hlond – społeczny wymiar nauczania*. Red. G. Polok. Katowice 2006.

<sup>27</sup> Zob. T. SERWATKA. *Koncepcje społeczno-polityczne Prymasa Polski Augusta Hlonda (1926-1948)*. Poznań 2006.

<sup>28</sup> Zob. J.M. ROTH. *Spółeczno-polityczna działalność prymasa Polski Augusta Hlonda w latach 1939-1945*. Toruń 2009.

<sup>29</sup> Zob. M. WŁOSEK. *Maryjny wymiar duszpasterskiej posługi kardynała Augusta Hlonda*. Kraków 2004.

<sup>30</sup> Wśród nich znajdują się m.in.: *Ksiądz Kardynał dr August Hlond Prymas Polski. Działalność i dzieła czy Ksiądz Kardynał August Hlond. Działalność duszpasterska i społeczna. W 75-lecie powstania diecezji katowickiej*. Katowice 2000.

<sup>31</sup> Zob. Ks. *August Hlond na Górnym Śląsku 1922-1926*. Red. J. Myszor. Katowice 2013.

Hlonda<sup>32</sup>, ukazująca rozwój wiary chrześcijańskiej na przestrzeni dwóch ważnych punktów historii. Ogromnie znaczącym dziełem jest także książka J. Pietrzaka *Pełnia Prymasostwa. Ostatnie lata prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda 1945-1948*<sup>33</sup>. W swojej dwutomowej publikacji przedstawia on nie tylko zdarzenia z życia i działalności prymasa, ale także środowisko społeczne i polityczne, w jakim przyszło mu żyć i sprawować posługę w ostatnich latach życia.

Wśród dostępnych książek są również te, które ukazują, w jaki sposób postać kard. Hlonda bezpośrednio wpływała na dzieje Kościoła w Polsce i na świecie. Warto zauważyć tutaj m.in. pozycję *Prymas Polski kardynał August Hlond na forum międzynarodowym*<sup>34</sup>. Ciekawy wydaje się również stosunek Stolicy Apostolskiej do postaci prymasa. Wątek ten uzupełniają publikacje uwzględniające korespondencję czy wypowiedzi poszczególnych papieży, jak *Pius XII a Polska. Przemówienia, listy, komentarze*<sup>35</sup>.

Nieustannie podejmowane są próby usystematyzowania biografii prymasa Hlonda. Jedną z ostatnich pozycji jest książka Cz. Ryszki *Prymas ze Śląska. Sługa Boży Kardynał August Hlond (1881-1948)*<sup>36</sup>. Autor przedstawia w niej historię życia pod kątem popularnym. R. Brzezińska w książce *Ku zwycięstwu*<sup>37</sup> kilka lat wcześniej próbowała zmierzyć się z tym tematem w oparciu o dostępne publikacje i artykuły. Obok tych pozycji obecne są także monografie usiłujące zbadać życie prymasa pod różnym kątem. Ks. S. Zimniak w swojej książce *Dusza wybrana*<sup>38</sup> ocenia wpływ wychowania salezjańskiego na działalność i postawę kard. Augusta Hlonda.

Oprócz dzieł książkowych dostępna jest również przebogata ilość artykułów w czasopiśmie naukowych i popularnonaukowych. Takie artykuły możemy znaleźć m.in. w „Czasopiśmie prawno-historycznym”<sup>39</sup>, „Seminare”<sup>40</sup>, „Przeglądzie Powszechnym”<sup>41</sup>, „Naszej Przeszłości”<sup>42</sup>, „Studiach Towarzystwa Chrystusowego

---

<sup>32</sup> Zob. *Kościół w Poznaniu – czasy biskupa Jordana i kardynała Augusta Hlonda*. Red. M. Jędraszewski. Poznań 2011.

<sup>33</sup> Zob. J. PIETRZAK. *Pełnia Prymasostwa. Ostatnie lata prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda 1945-1948*. T. 1 i 2. Poznań 2009.

<sup>34</sup> Zob. ZIMNIAK. *Prymas Polski kardynał August Hlond na forum międzynarodowym*.

<sup>35</sup> Zob. *Pius XII a Polska 1939-1945. Przemówienia, listy, komentarze*. Oprac. K. Papée. Rzym 1954.

<sup>36</sup> Zob. Cz. RYSZKA. *Prymas ze Śląska. Sługa Boży Kardynał August Hlond (1881-1948)*. Katowice 2013.

<sup>37</sup> Zob. BRZEZIŃSKA. *Ku zwycięstwu*.

<sup>38</sup> Zob. S. ZIMNIAK. *Dusza wybrana*. Rzym-Warszawa 2000.

<sup>39</sup> Periodyk ukazujący się co pół roku, zajmujący się tematyką historii i prawa.

<sup>40</sup> Kwartalnik, w którym ukazują się artykuły, recenzje i sprawozdania.

<sup>41</sup> Miesięcznik podejmujący tematykę religijną, kulturalną i społeczną.

<sup>42</sup> Czasopismo zajmujące się dziejami Kościoła i kultury katolickiej w Polsce.



dla Polonii Zagranicznej”, „Collectanea Theologica”<sup>43</sup> czy też w „Chrześcijaninie w świecie”<sup>44</sup>. Swoją tematyką obejmują one zarówno kwestie biograficzne, jak i nauczanie oraz działalność kard. Hlonda. Nie sposób wszystkich wymienić, ale warto zauważyć chociażby te, których autorami są osoby zajmujące się na co dzień tematem prymasa i Kościoła w Polsce. Do takich należy artykuł profesora zwyczajnego Uniwersytetu Wrocławskiego J. Pietrzaka *Prymas Hlond o ustroju politycznym powojennej Polski*<sup>45</sup>. Z kolei dr T. Serwatka na łamach „Przeglądu Powszechnego” opublikował artykuł *Kardynał prymas August Hlond wobec najważniejszych problemów narodu i państwa (1926-1948)*<sup>46</sup>. S. Zimniak w artykule „Zwycięstwo Maryi”. *Próba zdefiniowania znaczenia „proroctwa” Augusta kard. Hlonda o zwycięstwie Maryi w kontekście posługi apostołskiej prymasa tysiąclecia Stefana kard. Wyszyńskiego*<sup>47</sup> zauważa rolę Maryi w posłudze prymasów Polski.

## ZAKOŃCZENIE

Nie ulega wątpliwości, że toczący się proces beatyfikacyjny przyczynił się do zwrócenia kard. Augustowi Hlondowi należytego miejsca w historii Kościoła w Polsce. Powstające w ostatnim czasie publikacje przypominają liczne osiągnięcia oraz niezwykłą aktualność jego myśli. Należy jednak pamiętać, że przytoczone w niniejszej pracy źródła i opracowania stanowią tylko niewielką część dostępnych pozycji, podejmujących tematykę życia, działalności i nauczania kard. Hlonda. Oprócz nich jest jeszcze wiele innych, które ukazały się m.in. za granicą<sup>48</sup>. Dzięki nim prymas Polski staje się coraz bardziej popularny nie tylko w gronie Kościoła na arenie krajowej, ale także międzynarodowej. Dokonujący się swoistego rodzaju renesans kard. Hlonda po okresie komunistycznym przypomina jego duży wkład w dzieje Kościoła w Polsce i na świecie. Umożliwia to coraz lepsze rozumienie przeogromnego znaczenia Kościoła i jego poszczególnych hierarchów nie tylko dla codziennego życia ludzi, ale także dla kształtu polityki wewnętrznej i zewnętrznej.

<sup>43</sup> Kwartalnik redagowany przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie, zajmujący się publikowaniem prac naukowych z zakresu teologii.

<sup>44</sup> Czasopismo opisujące życie katolicko-społeczne w Polsce i na świecie.

<sup>45</sup> Zob. J. PIETRZAK. *Prymas Hlond o ustroju politycznym powojennej Polski*. „Czasopismo prawnohistoryczne” 66:2014 nr 1 s. 183-204.

<sup>46</sup> Zob. T. SERWATKA. *Kardynał prymas August Hlond wobec najważniejszych problemów narodu i państwa (1926-1948)*. „Przegląd Powszechny” 133:2001 nr 10 s. 90-98.

<sup>47</sup> Zob. S. ZIMNIAK. „Zwycięstwo Maryi”. *Próba zdefiniowania znaczenia „proroctwa” Augusta kard. Hlonda o zwycięstwie Maryi w kontekście posługi apostołskiej prymasa tysiąclecia Stefana kard. Wyszyńskiego*. „Seminare” 24:2007 s. 157-176.

<sup>48</sup> Zob. F. SCHOLZ. *Zwischen Staats-räson und Evangelium*. Frankfurt am Main 1988; *Il cardinale August J. Hlond, primate di Polonia*. Red. S. Zimniak. Las-Roma 1999.

RENAISSANCE OF PERSON OF CARDINAL AUGUST HLOND –  
THAT IS HIS LIFE, ACTIVITY AND TEACHING  
IN SELECTED PUBLICATIONS

S u m m a r y

Cardinal August Hlond, besides cardinal Stefan Wyszyński and the late John Paul II belongs to circle of the greatest personalities of the Church in Poland of the twenty century. In particular, since a collapse of communism in Poland his figure is being discovered again. It is evidenced by an increase of publications which move closer to his life, activity and teaching. It is a fact that his life influenced on the fates of Church in Poland and in the world. Since 1991 it has been carrying on process of beatification of God's servant the primate August Hlond.

*Tłum. Jarosław Sempryk*

**Słowa kluczowe:** kard. August Hlond, prymas Polski, Kościół w Polsce, proces beatyfikacyjny.

**Key words:** card. August Hlond, the primate of Poland, Church in Poland, process of beatification.